

Challenges of Education in Social Entrepreneurship: Conceptual framework and literature review

Jahangir Yadollahi Farsi

Department of New Business, Faculty of Entrepreneurship, University of Tehran, Tehran, Iran.
jfarsi@ut.ac.ir

Narges Sadeghi Ganjeh*

Department of New Business, Faculty of Entrepreneurship, University of Tehran, Tehran, Iran
nsadeghi@ut.ac.ir

ABSTRACT

Abstract

Purpose: This research aims to identify, categorize, and analyze the various challenges of social entrepreneurship education and the proposed solutions from research to address these challenges.

Methodology: This applied research uses a systematic literature review based on the PRISMA 2020 standard. A search was conducted in the ScienceDirect and Scopus databases using keywords related to "education," "social entrepreneurship," and "challenges" between 2020 and 2025. Scientific and research articles focusing on social entrepreneurship education and its challenges were reviewed, and their quality was assessed using the CASP tool.

Findings: Social entrepreneurship education faces significant challenges that are divided into four main categories: economic, ethical, technological, and policy-related. These include a lack of institutional support, financial constraints, a failure to integrate social entrepreneurship education into the general public education system, inadequate information and communication technology infrastructure, a shortage of specialized instructors, and resistance to change among educational stakeholders. Overcoming these challenges requires a focus on interdisciplinary approaches, developing experiential learning methods, and supportive policymaking.

Conclusion: Research on social entrepreneurship education has confirmed its effectiveness in developing entrepreneurial skills, social awareness, and positive social transformation. The development of social entrepreneurship education is crucial for solving complex social and economic problems. This is a growing field that requires stronger educational and research frameworks. Much of the existing literature is fragmented and often tends to view social entrepreneurship education from a regional or specific context, without providing a comprehensive picture of the global trends and challenges facing this field.

Keywords: *Entrepreneurship education, Social entrepreneurship, Social entrepreneurship education, Education challenges.*

Cite this article: Yadollahi Farsi, J., Sadeghi Ganjeh, N. (2025). Challenges of Education in Social Entrepreneurship: Conceptual framework and literature review. *Journal of Entrepreneurship Development*, 18(3), 69-96.
<http://doi.org/10.22059/jed.2025.103852>.(in Persian)

Received: 2025-06-01; **Revised:** 2025-07-28.; **Accepted:** 2025-08-26.; **Published online:** 2025-09-22.
© The Author(s). **Article type:** Research **Publisher:** University of Tehran Press.

چالش‌های آموزش در کارآفرینی اجتماعی: چارچوب مفهومی و مرور ادبیات

جهانگیر یداله‌ی فارسی

گروه کسب و کار جدید، دانشکده کارآفرینی، دانشگاه تهران، تهران، ایران

jfarsi@ut.ac.ir

نرگس صادقی گنجه *

گروه کسب و کار جدید، دانشکده کارآفرینی، دانشگاه تهران، تهران، ایران

nsadeghig@ut.ac.ir

چکیده

هدف: هدف این پژوهش، شناسایی، دسته‌بندی و تحلیل چالش‌های محوری آموزش کارآفرینی اجتماعی است. این تحقیق به بررسی چالش‌های موجود در فرآیند طراحی، اجرا و ارزیابی برنامه‌های آموزش کارآفرینی اجتماعی می‌پردازد.

روش‌شناسی: این تحقیق به لحاظ هدف کاربردی است که از روش مرور نظام‌مند ادبیات^۱ با استفاده از استاندارد پریسما^۲ ۲۰۲۰ بهره گرفته است. جستجو در پایگاه‌های اطلاعاتی ساینس دایرکت^۳ و اسکوپوس^۴ با کلمات کلیدی مرتبط با "آموزش"، "کارآفرینی اجتماعی" و "چالش‌ها" بین سال‌های ۲۰۲۰ تا ۲۰۲۵ انجام شد. مقالات علمی و پژوهشی با تمرکز بر آموزش و چالش‌های کارآفرینی اجتماعی مورد بررسی قرار گرفتند و کیفیت آنها با ابزار کسپ^۵ ارزیابی شد.

یافته‌ها: آموزش در زمینه کارآفرینی اجتماعی با چالش‌های مهمی روبروست که به چهار دسته اصلی چالش‌های اقتصادی، اخلاقی، تکنولوژیکی و سیاستی تقسیم می‌شوند. فقدان حمایت نهادی، محدودیت‌های مالی، عدم ادغام آموزش کارآفرینی اجتماعی در سیستم آموزش عمومی، نبود زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات، کمبود متخصصان با تخصص لازم برای تدریس دوره‌های کارآفرینی اجتماعی و مقاومت در برابر تغییر در میان ذینفعان آموزشی از جمله این چالش‌ها هستند. غلبه بر چالش‌های موجود نیازمند توجه به رویکردهای میان‌رشته‌ای، توسعه روش‌های یادگیری تجربی و سیاست‌گذاری‌های حمایتی است.

نتیجه‌گیری: تحقیقات در آموزش کارآفرینی اجتماعی کاربرد آن را در توسعه مهارت‌های کارآفرینی، آگاهی اجتماعی و تحول مثبت اجتماعی تأیید کرده است. توسعه آموزش کارآفرینی اجتماعی برای حل مسائل پیچیده اجتماعی و اقتصادی ضروری است. این حوزه در حال رشد است که نیازمند چارچوب‌های آموزشی و پژوهشی قوی‌تری است.

کلیدواژه‌ها: آموزش کارآفرینی، کارآفرینی اجتماعی، آموزش کارآفرینی اجتماعی، چالش‌های آموزش

استناد به این مقاله: یداله‌ی فارسی، جهانگیر؛ صادقی گنجه، نرگس (۱۴۰۴). چالش‌های آموزش در کارآفرینی اجتماعی. توسعه کارآفرینی: چارچوب

مفهومی و مرور ادبیات. ۶۹-۹۶، ۳(۱۸)، ۶۹-۹۶. <http://doi.org/10.22059/jed.2025.103852>

تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۶/۳۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۶/۰۴

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۵/۰۶

ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران.

نوع مقاله: پژوهشی

© نویسندگان.

¹ Systematic Literature Review

² PRISMA 2020

³ Science Direct

⁴ Scopus

⁵ Critical Appraisal Skills Program (CASP)

۱. مقدمه

در دهه های اخیر، پیچیدگی و چندبعدی بودن چالش های اجتماعی همچون فقر، نابرابری، بیکاری، بحران های زیست محیطی و شکاف های آموزشی موجب شده است تا رویکردهای سنتی سیاست گذاری و خدمات اجتماعی دیگر پاسخگوی این مسائل نباشند. در چنین بستری، کارآفرینی اجتماعی^۱ به عنوان رویکردی نوآورانه و عمل گرا برای خلق ارزش اجتماعی پایدار ظهور کرده و جایگاه فزاینده ای در سیاست گذاری عمومی، آموزش عالی و توسعه جوامع یافته است (چن و شبیر،^۲ ۲۰۲۵). کارآفرینان اجتماعی با ترکیب نوآوری، تفکر سیستمی و تعهد اجتماعی، می کوشند تا از طریق خلق کسب و کارهایی با اهداف اجتماعی، تأثیری عمیق و پایدار بر جامعه بگذارند (العیسی و همکاران،^۳ ۲۰۲۴). هدف کارآفرینی اجتماعی ایجاد ارزش اجتماعی و زیست محیطی در کنار سودآوری است (ور استیگ،^۴ ۲۰۲۲). همچنین کارآفرینی اجتماعی به حل مسائل پیچیده اجتماعی به شیوه ای نوآورانه، کارآمد و مؤثر می پردازد (جانسون،^۵ ۲۰۰۰). فعال سازی مکانیسم های قدرتمند دانش که قادر به بازسازی و پیکربندی مجدد شایستگی ها، مهارت ها، توانایی ها، نگرش و دارایی های دانش به شیوه ای نوآورانه هستند، برای نوآوری اجتماعی پایدار ضروری است. بنابراین، علاقه به ایجاد و توسعه آموزش کارآفرینی اجتماعی^۶ رشد قابل توجهی را تجربه کرده است (سولومون و همکاران،^۷ ۲۰۱۹).

آموزش کارآفرینی اجتماعی نقشی حیاتی در تربیت نسل آینده کارآفرینان اجتماعی ایفا می کند و تلاش می کند با بهره گیری از رویکردهای میان رشته ای، مهارت های تفکر انتقادی، همدلی اجتماعی، حل مسئله، و نوآوری را در فراگیران تقویت کرده و آنان را برای مواجهه با مسائل اجتماعی پیچیده آماده سازد (ندو،^۸ ۲۰۲۱؛ میر شهید و علاریفی،^۹ ۲۰۲۱). بنا بر تحلیل های اخیر، آموزش کارآفرینی اجتماعی نه تنها به تقویت سرمایه انسانی و اجتماعی در جوامع کمک می کند، بلکه نقش کلیدی در دستیابی به اهداف توسعه پایدار، کارآفرینی مسئولانه، و تغییرات سیستمی دارد (گارسیا-گونزالس و رامیرز-مونتویا،^{۱۰} ۲۰۲۱؛ آل عیسی و همکاران، ۲۰۲۴).

با این حال، توسعه آموزش کارآفرینی اجتماعی با چالش های مهمی روبه رو است. بررسی های نظام مند نشان می دهند که بسیاری از برنامه های آموزش کارآفرینی اجتماعی در سطح جهانی، فاقد چارچوب های مفهومی منسجم، محتوای آموزشی بومی سازی شده، سازوکارهای ارزیابی اثربخش، و پیوندهای نهادی پایدار هستند (میر شهید و علاریفی، ۲۰۲۱؛ آل عیسی و همکاران، ۲۰۲۴). علاوه بر این، تفاوت های فرهنگی، کمبود منابع مالی، ضعف در حمایت های سیاستی، و نبود اجماع در مورد اهداف و روش های تدریس، از دیگر موانع کلیدی توسعه این آموزش ها محسوب می شوند (ندو، ۲۰۲۱؛ چن و شبیر، ۲۰۲۵). به رغم گسترش سریع دوره ها، مراکز و برنامه های کارآفرینی اجتماعی در دانشگاه ها و مؤسسات آموزشی در سطوح مختلف اعم از ابتدایی، متوسطه و عالی، ادبیات پژوهشی نشان می دهد که همچنان درک

¹ Social Entrepreneurship² Chen & Shabbir³ Al Issa et al.⁴ Ver Steeg⁵ Johnson⁶ Social Entrepreneurship Education (SEE)⁷ Solomon et al.⁸ Ndou⁹ Mir Shahid & Alarifi¹⁰ García-González & Ramírez-Montoya

عمیق و منسجمی از چگونگی طراحی و اجرای اثربخش آموزش کارآفرینی اجتماعی وجود ندارد (بروک و استاینر^۱، ۲۰۰۹؛ میرشاهد و العریفی، ۲۰۲۱). همچنین، بیشتر مطالعات در این حوزه از لحاظ جغرافیایی و روش شناختی محدود بوده و به بررسی تجربیات خاصی در کشورهای توسعه یافته یا صرفاً مرور نظری اکتفا کرده اند (العیسی و همکاران، ۲۰۲۴). در نتیجه، شناخت دقیق چالش های آموزش در کارآفرینی اجتماعی و بررسی موانع پیش روی طراحی، پیاده سازی و نهادینه سازی آن در نظام های آموزشی مختلف، ضرورتی علمی و عملی دارد. از این منظر، مقاله حاضر با هدف شناسایی، دسته بندی و تحلیل چالش های محوری آموزش کارآفرینی اجتماعی تدوین شده است. این پژوهش تلاش می کند تا به سؤالات زیر پاسخ دهد:

۱. چه چالش هایی در فرآیند طراحی، اجرا و ارزیابی برنامه های آموزش کارآفرینی اجتماعی وجود دارد؟
۲. چه راهکارهایی برای غلبه بر این چالش ها وجود دارد؟

آموزش کارآفرینی در هر دو سیستم آموزشی رسمی و غیررسمی یکی از مؤثرترین راه ها برای نهادینه کردن کارآفرینی است. با این حال، به دلیل طیف وسیع اهداف، فلسفه و اهمیت آموزش کارآفرینی در جامعه، این امر می تواند پیچیده و چالش برانگیز باشد. در این راستا، باید مفهوم آموزش و پرورش در جامعه، همراه با سایر فعالیت های برنامه ریزی شده، توسعه یابد (عزیزی و مختاری^۲، ۱۳۹۷). ضرورت انجام این پژوهش از آن جا ناشی می شود که توسعه آموزش کارآفرینی اجتماعی باکیفیت، مستلزم فهمی عمیق و مبتنی بر شواهد از موانع نهادی، اقتصادی، اخلاقی، فناورانه، مفهومی و اجرایی آن است؛ فهمی که می تواند مسیر طراحی راهکارهای عملی، سیاست های آموزشی و برنامه های درسی مؤثرتر را هموار سازد.

۲. مرور سابقه موضوع

۱.۲. مفهوم شناسی آموزش کارآفرینی اجتماعی

مفهوم کارآفرینی اجتماعی در سال ۱۹۸۸ توسط گریگوری جی. دیس^۳ معرفی شد. شش سال بعد، دکتر دیس به عنوان بنیان گذار اولین کلاس کارآفرینی اجتماعی در دانشگاه هاروارد در سال ۱۹۹۴ شناخته شد. از آن زمان، علاقه به کارآفرینی اجتماعی و ایجاد سرمایه گذاری های اجتماعی رشد چشمگیری را تجربه کرده است (سولومون و همکاران، ۲۰۱۹). کارآفرینی اجتماعی به ایجاد تغییر اجتماعی مثبت، صرف نظر از ساختارها یا فرآیندهایی که از طریق آن ها به دست می آید، اشاره دارد. از این منظر، کارآفرینان اجتماعی به پیکربندی مجدد منابع برای دستیابی به اهداف اجتماعی خاص می پردازند و موفقیت آن ها با میزان دستیابی به "تحول اجتماعی" سنجیده می شود گاهی نیز کارآفرینی اجتماعی مربوط به بنگاه داری برای یک هدف اجتماعی است و شامل ایجاد سازمان هایی می شود که قابلیت تجاری و سازندگی اجتماعی را همزمان دارند و تمرکز آن بر میزان "درآمد کسب شده" است. بنابراین، کارآفرینان اجتماعی را ملزم می کند تا فرصت های بازار را شناسایی و بهره برداری کنند تا محصولات و خدماتی را توسعه دهند که به اهداف اجتماعی منجر شود، یا مزادهایی را تولید کنند که بتواند در یک پروژه اجتماعی مجدداً سرمایه گذاری شود (تریسی و فیلپس^۴،

^۱ Brock & Steiner

^۲ Azizi & Mokhtari

^۳ Dees, J. Gregory

^۴ Tracey & Phillips

کارآفرینی اجتماعی رویه‌ای است که در آن سازمان‌هایی با تمرکز اصلی بر حل مسائل اجتماعی، با استفاده از تکنیک‌های کارآفرینانه ایجاد می‌شوند. کارآفرینان اجتماعی علاقه‌مند به ایجاد تغییرات اجتماعی و تضمین پایداری کسب‌وکارهای خود هستند، در حالی که به مشکلات اجتماعی دشواری می‌پردازند که از طریق روش‌های دیگر قابل حل نیستند. این رویکرد دوگانه کارآفرینی اجتماعی - تولید ارزش اجتماعی در کنار ارزش اقتصادی نیازمند مجموعه‌ای از مهارت‌ها و دانش است که با کارآفرینی سنتی متفاوت است (چن و شبیر، ۲۰۲۵). کارآفرینی اجتماعی در آموزش و پرورش با هدف ایجاد اشتغال و ارائه مزایای اجتماعی و اقتصادی از طریق استفاده از برنامه‌های آموزش الکترونیکی و شیوه‌های نوآورانه متناسب با رفع محرومیت‌های اجتماعی و اقتصادی انجام می‌شود (چاند و میسرا، ۲۰۰۹) و می‌تواند شرکت‌هایی را ایجاد کند که ارزش اجتماعی بالایی را بازگردانند و با استخدام افراد محروم اجتماعی به اقتصاد ملی کمک کنند (وایلدمانووا، ۲۰۱۷).

آموزش کارآفرینی^۳ برای دستیابی به اهداف توسعه پایدار به دلیل ارائه دانش، مهارت و نگرش به افراد برای راه‌اندازی شرکت‌های جدیدی که مستقیماً مشکلات حیاتی اجتماعی و زیست‌محیطی را حل می‌کنند؛ ضروری است (تالکدر و همکاران، ۲۰۲۴). آموزش کارآفرینی اجتماعی، آموزش مفاهیم و مهارت‌هایی است که برای تربیت کارآفرینانی با هدف حل مسائل اجتماعی طراحی شده‌اند. این آموزش بر تلفیق منطق‌های اجتماعی و تجاری، و پرورش ذهنیت کارآفرینانه اجتماعی تمرکز دارد و هدف آن ایجاد رهبرانی با مهارت‌های کسب‌وکار و انگیزه اجتماعی برای ایجاد تغییرات مثبت در جامعه است (بالستروس-سولا و ماگومدووا، ۲۰۲۳). در واقع شاخه‌ای از آموزش است که به سرعت در حال تکامل است و از آموزش کارآفرینی سرچشمه می‌گیرد، اما بر پرداختن به چالش‌های اجتماعی تمرکز دارد و با هدف توسعه ویژگی‌های شخصی و الگوهای رفتاری که به ایجاد شایستگی‌های لازم برای آغاز سرمایه‌گذاری‌های مؤثر کسب‌وکار اجتماعی کمک می‌کنند، طراحی شده است. برنامه‌های آموزش کارآفرینی اجتماعی برای پرورش دانش، مهارت‌ها و نگرش‌های مورد نیاز برای حل مسائل اجتماعی متنوع از طریق رویکردهای کارآفرینانه طراحی شده‌اند. این برنامه‌ها در سطوح ابتدایی، متوسطه و عالی ارائه می‌شوند و از طریق دانشگاه‌ها، دانشکده‌های کسب‌وکار و مؤسسات آموزش فنی و حرفه‌ای ارائه می‌گردند (چن و شبیر، ۲۰۲۵). فرایند آموزش کارآفرینی اجتماعی شامل آموزش دانش، مهارت‌ها، نگرش‌ها و شایستگی‌هایی است که برای راه‌اندازی و مدیریت کسب‌وکارهای اجتماعی ضروری هستند (میر شاهد و العریفی، ۲۰۲۱).

آموزش کارآفرینی اجتماعی^۶ با هدف تربیت کارآفرینانی طراحی شده که هم به نوآوری و پایداری مالی توجه دارند و هم به حل مسائل اجتماعی و زیست‌محیطی می‌پردازند و یک حوزه در حال رشد است که نیازمند چارچوب‌های آموزشی و پژوهشی قوی‌تری است (العیسی و همکاران، ۲۰۲۴). در نتیجه نقش مهمی در انتقال دانش، شایستگی‌ها و مهارت‌های لازم برای یک فرد ایفا می‌کند تا بتواند سرمایه‌گذاری‌های اجتماعی را که هم ارزش اقتصادی و هم ارزش اجتماعی را دنبال، ایجاد، یکپارچه و مدیریت کند. بنابراین، آموزش کارآفرینی اجتماعی در پرورش طرز فکر و

¹ Chand & Misra

² Wildmannová

³ Entrepreneurship Education (EE)

⁴ Talukder et al

⁵ Ballesteros-Sola & Magomedova

⁶ Social Entrepreneurship Education (SEE)

مهارت‌های مناسب برای کارآفرینی اجتماعی بسیار ارزشمند است، به طوری که کارآفرینان اجتماعی آینده به خوبی برای استفاده از راه‌حل‌های کارآفرینانه برای حل مشکلات اجتماعی آماده باشند (چن و شبیر، ۲۰۲۵). کارآفرینان اجتماعی در بخش آموزش با چالش‌هایی مانند کمبود نیروی متخصص دارای صلاحیت، عدم اعتماد به نفس، و کمبود منابع مواجه هستند که بر نیت‌های کارآفرینانه اجتماعی تأثیر می‌گذارد (شاهوردی و همکاران^۱، ۲۰۱۸). همین‌طور موانع اقتصادی، مانند کمبود منابع برای آموزش و محیط‌های آموزشی نامناسب، تأثیر رفتار کارآفرینانه و نوآورانه اجتماعی را در حل مشکلات اجتماعی محدود می‌کنند (چاند و میسرا، ۲۰۰۹). محدودیت گزینه‌های حمایت مالی و عدم تمایل بانک‌ها به بهبود دسترسی به وام‌ها به عنوان موانع اصلی توسعه کارآفرینی اجتماعی شناسایی شده‌اند (پلوچا و همکاران^۲، ۲۰۱۷). از منظر جهانی، چشم‌انداز آموزش کارآفرینی اجتماعی پرورش رهبرانی است که نه تنها وجود چالش‌های اجتماعی را تشخیص می‌دهند، بلکه به استفاده از ابزارهای کارآفرینانه برای پرداختن مؤثر به آنها مجهز هستند. در نتیجه، آموزش کارآفرینی اجتماعی مأموریت کلی کارآفرینی اجتماعی را با پرورش نسلی از کارآفرینان اجتماعی که متعهد به حل مسائل اجتماعی از طریق راه‌حل‌های نوآورانه و تأثیرگذار هستند، تقویت می‌کند (چن و شبیر، ۲۰۲۵).

رویکرد میان‌رشته‌ای آموزش کارآفرینی اجتماعی نیازمند مشارکت رشته‌های مختلف فراتر از دانشکده‌های کسب و کار است تا درکی جامع از کارآفرینی اجتماعی ارائه دهد (هان و همکاران^۳، ۲۰۲۳). برنامه‌های آموزش کارآفرینی اجتماعی مؤثر شامل استراتژی‌های مختلف تدریس و یادگیری مانند یادگیری تجربی، پروژه‌های مبتنی بر جامعه و یادگیری مبتنی بر مسئله^۴ می‌شوند. این روش‌ها تجربه عملی را ترویج کرده و ذهنیت‌های کارآفرینی اجتماعی را پرورش می‌دهند (وحید و همکاران^۵، ۲۰۲۴). فعالیت‌های یادگیری تجربی، از جمله مشارکت در دوره‌های آنلاین، می‌تواند خودکارآمدی و نیت‌های کارآفرینی اجتماعی را افزایش دهد (هاکرتس^۶، ۲۰۱۸). موفقیت برنامه‌های آموزش کارآفرینی اجتماعی به طور قابل توجهی به حمایت نهادی، از جمله فرصت‌های همکاری و شبکه‌سازی، بستگی دارد که اثربخشی آموزش کارآفرینی اجتماعی را افزایش می‌دهد (فان و تران^۷، ۲۰۲۵).

آموزش کارآفرینی اجتماعی به دانشجویان کمک می‌کند تا مهارت‌های ضروری برای راه‌اندازی، مدیریت و رشد سرمایه‌گذاری‌های اجتماعی را کسب کنند. این آموزش، ذهنیت کارآفرینانه‌ای را پرورش می‌دهد که با خلاقیت، انعطاف‌پذیری و توانایی تشخیص فرصت‌ها مشخص می‌شود (سولومون و همکاران، ۲۰۱۹). این آموزش تأثیر مثبتی بر درک دانشجویان از مسئولیت اجتماعی شرکتی^۸ دارد و رفتار پایدار را تشویق می‌کند که به پایداری اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی کمک می‌کند (احمد و همکاران^۹، ۲۰۲۴). برنامه‌های آموزش کارآفرینی اجتماعی با تجهیز فارغ‌التحصیلان به قابلیت‌های کارآفرینانه، با هدف کاهش نرخ بیکاری، قابلیت استخدام آن‌ها و توانایی ایجاد شرکت‌های اجتماعی را افزایش می‌دهند (روسلان و همکاران، ۲۰۱۹).

¹ Shahverdi et al

² Pelucha et al

³ Han et al

⁴ Problem-Based Learning (PBL)

⁵ Wahid et al

⁶ Hockerts

⁷ Phan & Tran

⁸ Corporate Social Responsibility (CSR)

⁹ Ahmed et al

ادغام آموزش کارآفرینی اجتماعی در سیستم آموزشی^۱ شامل بررسی چگونگی گنجاندن آموزش کارآفرینی اجتماعی در برنامه های درسی شامل روش های تدریس و نحوه طراحی دوره ها؛ و نیت و انگیزه کارآفرینی اجتماعی^۲ با تمرکز بر عواملی که بر قصد و تمایل افراد برای تبدیل شدن به کارآفرین اجتماعی تأثیرگذارند مثل آموزش، تجربه، ارزش ها و شایستگی ها و چالش های آموزشی^۳ شامل مهارت ها، ارزش ها، و موانع نهادی، مالی، و فرهنگی در آموزش کارآفرینی اجتماعی است (العیسی و همکاران، ۲۰۲۴).

۲.۲. شایستگی های مورد انتظار در آموزش کارآفرینی اجتماعی

شایستگی های کلیدی برای کارآفرینی اجتماعی شامل مجموعه ای از مهارت ها، نگرش ها و توانمندی ها مانند تفکر سیستمی، پیش بینی آینده، همکاری، مدیریت استراتژیک، تفکر نقاد و خودآگاهی است (ور استیگ^۵، ۲۰۲۲). بر اساس مرور مقالات، سه دسته شایستگی مهم معرفی شده اند: شایستگی های شخصی شامل خودکارآمدی، تاب آوری، نوآوری، همدلی؛ شایستگی های اجتماعی شامل رهبری مشارکتی، کار گروهی، ارتباط بین فرهنگی و شایستگی های فنی شامل طراحی مدل کسب و کار، ارزیابی تأثیر اجتماعی و تحلیل ذینفعان (العیسی و همکاران، ۲۰۲۴). در مطالعه دیگری سه دسته دیگر از شایستگی ها نیز شناسایی شدند: الف) شایستگی های شخصی^۶ شامل شایستگی های پایدار^۷ مانند برون گرایی، خودکارآمدی، انعطاف پذیری ذهنی و شایستگی های پویا^۸ شامل مدیریت استرس، خودتنظیمی، حل تعارض. ب) شایستگی های اجتماعی^۹ شامل مهارت های بین فردی و بین فرهنگی، رهبری مشارکتی و کار تیمی و ارتباط مؤثر با شرکای اجتماعی^{۱۰} و ج) شایستگی های شناختی^{۱۱} شامل شایستگی های نرم^{۱۲} (مدیریت پروژه، همکاری، یادگیری ابزارهای دیجیتال)، شایستگی های سخت^{۱۳} (آشنایی با مدل های کسب و کار اجتماعی، طراحی بوم مدل کسب و کار تأثیرگذار^{۱۴} که ابزاری استراتژیک است که برای طراحی، ارزیابی و بهبود مدل های کسب و کار استفاده می شود که هدفشان ایجاد ارزش های اجتماعی و مالی است (بالستروس-سولا و ماگومدووا^{۱۵}، ۲۰۲۳).

۳. دیدگاه های نظری مرتبط با آموزش کارآفرینی اجتماعی

^۱ Integration of SEE into educational systems

^۲ Social entrepreneurial intentions

^۳ Competencies and Challenges

^۴ Competencies

^۵ Ver Steeg

^۶ personal competencies

^۷ stable competencies

^۸ dynamic competencies

^۹ Social competencies

^{۱۰} Community partners (CPs)

^{۱۱} Cognitive competencies

^{۱۲} Soft competencies

^{۱۳} Hard competencies

^{۱۴} Impact Business Model Canvas (IBMC)

^{۱۵} Ballesteros-Sola & Magomedova

۱.۳. نظریه رفتار برنامه‌ریزی شده^۱

نظریه رفتار برنامه‌ریزی شده در درک و پیش‌بینی اقدامات کارآفرینی اجتماعی بسیار مهم است. این نظریه، نیت رفتاری را به عنوان مهم‌ترین پیش‌بینی‌کننده رفتار، نگرش‌ها به‌عنوان تأثیر مزایا و معایب درک‌شده، هنجارهای ذهنی به‌عنوان فشارهای اجتماعی، و کنترل رفتاری درک‌شده را به‌عنوان سهولت یا دشواری انجام رفتار شناسایی می‌کند. این نظریه به مربیان و سیاست‌گذاران کمک می‌کند تا محیط‌های حمایتی را برای کارآفرینان اجتماعی ایجاد کنند و برنامه‌های آموزشی را طراحی کنند که اهداف آنها را با اهداف اجتماعی هماهنگ کند (العیسی و همکاران، ۲۰۲۴).

۲.۳. نظریه سرمایه اجتماعی^۲

یکی از چارچوب‌های نظری کلیدی آموزش کارآفرینی اجتماعی، نظریه سرمایه اجتماعی است که روابط اجتماعی، اعتماد و همکاری را به عنوان شرایط ضروری برای ترویج عمل کارآفرینانه در نظر می‌گیرد. سرمایه اجتماعی را می‌توان به عنوان ذخیره منابع اجتماعی تعریف کرد که از شبکه ارتباطات بین افراد و اعتماد و همکاری ایجاد شده در آن شبکه‌ها ناشی می‌شود. در زمینه کارآفرینی اجتماعی، سرمایه اجتماعی یک منبع ارزشمند محسوب می‌شود که از طریق آن کارآفرینان اجتماعی می‌توانند حمایت ذینفعان، از جمله سرمایه‌گذاران، شرکا و مشتریان را برای پیشبرد مأموریت‌های اجتماعی یا اکولوژیکی خود جلب کنند (چن و شبیر، ۲۰۲۵).

۳.۳. نظریه سرمایه انسانی^۳

نظریه سرمایه انسانی پایه نظری دیگری برای آموزش کارآفرینی اجتماعی فراهم می‌کند. این نظریه پیشنهاد می‌کند که ذخیره دانش، مهارت‌ها و شایستگی‌های افراد، اشکالی از سرمایه هستند که آنها را قادر می‌سازد وظایف را با کارایی تولیدی در اقتصاد انجام دهند. نظریه سرمایه انسانی نقش مهمی در توضیح چگونگی افزایش احتمال کارآفرین شدن یک فرد توسط آموزش ایفا می‌کند. برنامه‌های آموزش کارآفرینی اجتماعی با هدف ارائه دانش و شایستگی‌های فنی و مدیریتی است که کارآفرینان اجتماعی مشتاق را برای مدیریت شرکت‌های اجتماعی آماده می‌کند. این شامل آموزش در زمینه‌های رهبری، مالی، بازاریابی و اندازه‌گیری تأثیر اجتماعی است که برخی از مهارت‌های ضروری برای اداره یک سرمایه‌گذاری اجتماعی هستند. بنابراین، آموزش کارآفرینی اجتماعی پتانسیل ایجاد سرمایه انسانی لازم برای تعالی در هر دو زمینه اجتماعی و کارآفرینانه را دارد (چن و شبیر، ۲۰۲۵).

۳.۴. نظریه یادگیری اجتماعی^۴

در حالی که نظریه‌های سرمایه اجتماعی و سرمایه انسانی پایه محکمی برای درک فرآیندهای یادگیری آموزش کارآفرینی اجتماعی فراهم می‌کنند، نظریه یادگیری اجتماعی این نظریه‌ها را تکمیل می‌کند. در زمینه آموزش کارآفرینی اجتماعی، این نظریه بر استفاده از روش‌های یادگیری تجربی و مبتنی بر عمل تأکید می‌کند. بسیاری از برنامه‌های آموزش کارآفرینی اجتماعی از مطالعات موردی، کارآموزی و پروژه‌های عملی به عنوان ابزارهای آموزشی استفاده می‌کنند و دانشجویان را در معرض بهترین شیوه‌های کارآفرینی اجتماعی قرار می‌دهند. این رویکرد نه تنها به دانشجویان

¹ Theory of Planned Behavior (TPB)

² Social Capital Theory

³ Human Capital Theory

⁴ Social Learning

کمک می‌کند تا مشکلات واقعی مؤثر بر شرکت‌های اجتماعی را درک کنند، بلکه آنها را تشویق می‌کند تا دانش نظری را در عمل به کار گیرند و درک عمیق‌تری از مسیر کارآفرینی به دست آورند (چن و شبیر، ۲۰۲۵).

۴. روش تحقیق

این تحقیق به لحاظ هدف کاربردی است و از روش‌های تحلیل کیفی داده‌ها بهره می‌برد. برای احصای جامع ابعاد آموزش، یادگیری و چالش‌های مرتبط با کارآفرینی اجتماعی، یک بررسی سیستماتیک بر اساس پروتکل پریسما در پایگاه‌های داده معتبر بین‌المللی اسکوپوس و ساینس دایرکت طی بازه زمانی ۲۰۲۰ تا ۲۰۲۵ انجام شد. انتخاب چارچوب پریسما به دلایل متعددی صورت گرفت. نخست آنکه این چارچوب ابزارهای مناسبی برای شناسایی نظام‌مند منابع از طریق طراحی استراتژی‌های جستجوی پیشرفته مبتنی بر ترکیب کلیدواژه‌های مرتبط (مانند "کارآفرینی اجتماعی"، "آموزش"، "یادگیری" و "چالش‌ها") در فیله‌های عنوان، چکیده و کلیدواژه‌ها فراهم می‌کند. دوم آنکه پریسما امکان ترکیب و بازنگری انتقادی ادبیات موجود را با استفاده از ابزارهای استاندارد ارزیابی کیفیت مانند کسپ میسر می‌سازد که در غربالگری مطالعات بر اساس معیارهای دقیق ورود و خروج (شامل نوع مدرک، زبان، دوره انتشار و ارتباط موضوعی) به کار گرفته شدند. سوم آنکه این چارچوب به شناسایی مضامین نوظهور و الگوهای مفهومی در حوزه چالش‌های آموزش کارآفرینی اجتماعی کمک می‌کند که مبنایی برای توسعه یک چارچوب نظری جامع فراهم می‌نماید. فرآیند پژوهش طی چهار مرحله شناسایی، غربالگری، ارزیابی صلاحیت و نهایتاً انتخاب نهایی انجام شد که همگی از اصول شفافیت، تکرارپذیری و اعتبار روش‌شناختی تبعیت می‌کنند. این رویکرد نظام‌مند نه تنها جامعیت بررسی ادبیات را تضمین می‌کند، بلکه زمینه را برای تولید بینش‌های نظری جدید در این حوزه فراهم می‌سازد. در این تحقیق ابتدا با وارد کردن کلیدواژه‌ها، تعداد ۲۰۵ مقاله یافت شد. در مرحله نخست، موارد تکراری از میان نتایج جستجو حذف شدند. پس از این مرحله، تعداد ۱۸۵ مقاله باقی ماند. در گام بعدی، با غربالگری اولیه و بررسی عنوان و چکیده مقالات و حذف مقالات غیرمرتبط تعداد ۸۴ مقاله باقی ماند. سپس، متن کامل ۸۴ مقاله برای بررسی دقیق‌تر مطالعه شد. در نهایت، مقالاتی که فاقد معیارهای ورود بودند نیز حذف شدند تا مجموعه‌ای نهایی شامل ۴۱ مقاله از مطالعات واجد شرایط برای تحلیل انتخاب گردید. استراتژی جستجوی مقالات در جدول ۱ و شکاف‌های شناسایی شده پژوهش در جدول ۲ نشان داده شده است.

جدول ۱. استراتژی جستجوی مقالات

مؤلفه	توضیحات
رویکرد	مرور نظام‌مند ادبیات (Systematic Literature Review)
استاندارد	PRISMA 2020
کلمات کلیدی	("education" OR "learning" OR "training" OR "instruction") AND ("social entrepreneur*" OR "social enterprise" OR "social innovati*" OR "impact business") AND ("challenge*" OR "barrier*" OR "issue*" OR "obstacle*")
پایگاه‌های جستجو	Scopus, ScienceDirect
فیله‌های جستجو	عنوان مقاله (Title)، چکیده (Abstract)، کلیدواژه‌ها (Keywords)

حوزه موضوعی	کسب و کار (Business)، مدیریت (Management)، حسابداری (Accounting)
نوع مدرک	مقاله (Article)
مرحله انتشار	نهایی (Final)
نوع منبع	نشریه (Journal)
زبان	انگلیسی (English)
دوره زمانی	۲۰۲۰ تا ۲۰۲۵
معیارهای ورود	مقالات علمی و پژوهشی با موضوع کارآفرینی اجتماعی با تمرکز بر آموزش و چالش‌ها
معیارهای خروج	مقالات غیرعلمی، مقالات نامرتبط با کارآفرینی اجتماعی، مقالات بدون تمرکز بر آموزش یا چالش‌ها
ابزارهای ارزیابی کیفیت	ابزار (CASP (Critical Appraisal Skills Programme)

جدول ۲. شکاف‌های شناسایی شده

نوع شکاف	شرح
نظری	نبود چارچوب تئوریک جامع در مورد چالش‌های آموزش کارآفرینی اجتماعی
زمینه‌ای	تمرکز بیش از حد بر کشورهای توسعه یافته
تجربی	کمبود پژوهش‌های بلندمدت و میدانی
آموزشی	ضعف در تحلیل اثربخشی روش‌های تجربی و هیبریدی

۵. چالش‌های آموزش در کارآفرینی اجتماعی

دوره‌های کارآفرینی اجتماعی جزو سریع‌ترین رده‌های در حال رشد از پیشنهادها برای دانشجویان کارآفرینی هستند. دلیل آن این است که هم کسب‌وکارهای اجتماعی با پتانسیل رشد بالا و هم کسب‌وکارهای اجتماعی با رشد پایدار می‌توانند ارزش‌آفرینی کرده و به حل مؤثر و کارآمد مسائل اجتماعی کمک کنند. به عنوان ناشران دانش، مربیان کارآفرینی در موقعیت برتری برای توسعه دانش، مهارت‌ها و توانایی‌های دانشجویان قرار دارند که به نوبه خود، قصد آن‌ها برای راه‌اندازی یک سرمایه‌گذاری اجتماعی و توانایی‌شان در مدیریت و رشد آن را افزایش می‌دهد (سولومون و همکاران، ۲۰۱۹). آموزش در کارآفرینی اجتماعی برای تجهیز دانشجویان به مهارت‌ها و طرز فکر لازم برای حل مسائل اجتماعی از طریق راه‌حل‌های نوآورانه و پایدار حیاتی است. آموزش کارآفرینی اجتماعی حل مسائل اجتماعی را با رشد اقتصادی ادغام می‌کند و بر اهمیت رویکردهای میان‌رشته‌ای و تجربیات یادگیری عملی تأکید دارد (احمد و همکاران، ۲۰۲۴؛ هان و همکاران، ۲۰۲۳؛ سولومون و همکاران، ۲۰۱۹).

یکی از مهمترین چالش‌ها در آموزش کارآفرینی اجتماعی، ادغام روش‌های یادگیری تجربی است که بر کاربرد دنیای واقعی و تجربیات عملی تأکید دارد. با این حال، موانعی مانند دسترسی محدود به فناوری، مقاومت در برابر تغییر در میان ذینفعان آموزشی، و محدودیت‌های مالی اغلب مانع اجرای این رویکردهای آموزشی نوآورانه می‌شوند. علاوه بر این، ساختارهای آموزشی سنتی ممکن است به اندازه کافی از یادگیری میان رشته‌ای یا راهنمایی لازم برای

تجهیز دانش‌جویان برای پیچیدگی‌های کارآفرینی اجتماعی حمایت نکنند که منجر به گسست بین دانش نظری و کاربرد عملی می‌شود (هازاریکا و داگار^۱، ۲۰۲۴). به دلیل ماهیت میان‌رشته‌ای و فرامرزی کارآفرینی اجتماعی، آموزش کارآفرینی اجتماعی نیازمند مشارکت رشته‌های متعدد است. با این حال، در حال حاضر بیشتر دوره‌های کارآفرینی اجتماعی عمدتاً در دانشکده‌های کسب‌وکار ارائه می‌شوند و تعداد کمی از محققان به ادغام کارآفرینی اجتماعی و رشته‌های مختلف پرداخته‌اند. این اکتشاف محدود در هر دو زمینه عملی و نظری ممکن است منجر به دیدگاهی ناقص از آموزش کارآفرینی اجتماعی شده و مانع توسعه بیشتر آن شود (هان و همکاران، ۲۰۲۳). مناقشات پیرامون اثربخشی روش‌های آموزشی فعلی نیز به وجود می‌آیند، زیرا بسیاری از ذینفعان درباره بهترین استراتژی‌ها برای پرورش تفکر انتقادی و مهارت‌های حل مسئله در دانشجویان بحث می‌کنند. برخی استدلال می‌کنند که تکیه بر آزمون‌های استاندارد و مدل‌های ارزیابی سنتی از توسعه توانایی‌های خلاقانه و مشارکتی که برای کارآفرینی اجتماعی ضروری هستند، کم می‌کند. این بحث‌ها تلاش مداوم در مؤسسات آموزشی را برای ایجاد تعادل در سنجش‌گیری تحصیلی با نیاز به محیط‌های یادگیری سازگار و فراگیر که دانشجویان را برای چالش‌های منحصربه‌فرد ناشی از کارآفرینی اجتماعی آماده می‌کند، برجسته می‌کند. از آنجایی که حوزه آموزش کارآفرینی اجتماعی به تکامل خود ادامه می‌دهد، درخواست فوری برای راه حل‌های نوآورانه برای رسیدگی به این چالش‌ها وجود دارد. با استفاده از فناوری، تقویت همکاری‌های صنعتی و اولویت‌بندی یادگیری تجربی، مربیان می‌توانند بهتر نسل بعدی کارآفرینان اجتماعی را برای اعمال تغییرات معنادار در جوامع خود و فراتر از آن آماده کنند. تاکید بر مربیگری و بهبود مستمر در شیوه‌های آموزشی در پیمودن پیچیدگی‌های ذاتی در کارآفرینی اجتماعی و تضمین دسترسی عادلانه به تجربیات یادگیری تحول‌آفرین بسیار مهم خواهد بود (هازاریکا و داگار، ۲۰۲۴). آموزش در زمینه کارآفرینی اجتماعی با چالش‌های مهمی روبروست که می‌توانند به چهار دسته اصلی تقسیم شوند: چالش‌های اقتصادی، اخلاقی، تکنولوژیکی و سیاسی.

۱.۵. چالش‌های اقتصادی آموزش در کارآفرینی اجتماعی

چالش‌های اقتصادی به کمبود بودجه برای اجرای برنامه‌های آموزش کارآفرینی اجتماعی و ناهماهنگی اهداف اجتماعی با مدل‌های سرمایه‌گذاری سنتی اشاره دارند. این شکاف اقتصادی اجرای پروژه‌ها را محدود می‌کند (چن و شیبیر، ۲۰۲۵). مؤسسات آموزشی با موانع مالی مواجه هستند که مانع رشد کارآفرینی اجتماعی در بخش آموزش می‌شود (هان و همکاران، ۲۰۲۳). این موانع ممکن است شامل بودجه محدود برای توسعه برنامه، عدم دسترسی به سرمایه برای مقیاس‌پذیری طرح‌ها، و چالش‌های پایداری مالی باشد (نتامو و همکاران^۲، ۲۰۲۱). اجرای طرح‌های کارآفرینی اجتماعی در آموزش ممکن است با محدودیت منابع، از جمله سرمایه مالی، انسانی و اجتماعی، مواجه شود (بارکی و همکاران^۳، ۲۰۲۰). چالش‌های اقتصادی پیش روی مؤسسات آموزشی در اجرای طرح‌های کارآفرینی اجتماعی می‌تواند تأثیر قابل توجهی بر پایداری این طرح‌ها داشته باشد (هان و همکاران، ۲۰۲۳). این محدودیت مالی، توانایی کارآفرینان اجتماعی را برای آغاز و پایداری نگه داشتن پروژه‌هایشان محدود می‌کند. در

¹ Hazarika & Dagar

² Ntamu et al

³ Barki et al

بنگلادش، تامین مالی جمعی^۱ با موانعی مانند نبود چارچوب قانونی، درک محدود از استراتژی‌های تامین مالی جمعی و دانش ناکافی در میان کارآفرینان روبرو است (جنت^۲، ۲۰۲۵). این چالش‌ها مانع گسترش پذیرش تامین مالی جمعی به عنوان یک مدل مالی کارآمد برای کارآفرینی اجتماعی می‌شود. در اسلواکی، آگاهی ناکافی و ترویج کلی شرکت‌های اجتماعی موانع اصلی برای توسعه آموزش کارآفرینی اجتماعی هستند (پولونیوا و پونگرآچ^۳، ۲۰۲۲).

یکی از راهکارهای پیشنهادی برای غلبه بر این چالش‌ها می‌تواند آموزش با کیفیت باشد که نیروهای اقتصادی و سیاسی جهانی‌شدن را برای تقویت کارآفرینی تعدیل کند، که نشان می‌دهد مداخلات آموزشی می‌تواند به غلبه بر موانع اقتصادی کمک کند (ارشد و همکاران^۴، ۲۰۲۴). ضرورت اتخاذ استراتژی‌های خاص منطقه و خاص حوزه سیاست برای پرورش یک اکوسیستم قوی کارآفرینی اجتماعی مورد توجه قرار گرفته که بر اهمیت رویکردهای متناسب برای رفع موانع اقتصادی تأکید دارد. تأثیر دستورالعمل‌های سیاست عمومی بر کارآفرینی اجتماعی در کرواسی، بر نتایج سیاستی، به ویژه از نظر سطوح مختلف حمایت در مناطق گوناگون، تأثیر می‌گذارد که نشان‌دهنده نقش سیاست‌های دولتی در رفع موانع اقتصادی است (تیشما و همکاران^۵، ۲۰۲۴).

۲.۵. چالش‌های اخلاقی آموزش در کارآفرینی اجتماعی

ادبیات کارآفرینی اجتماعی تلاش‌هایی را که در سال‌های اخیر برای پیشبرد آموزش اخلاق در آموزش کارآفرینی اجتماعی انجام شده است، بازتاب می‌دهد؛ مثلاً در سطح سازمانی کدهای اخلاقی در هر مرحله از برنامه‌ریزی و توسعه کسب‌وکار اجتماعی منعکس شده‌اند یا برخی محققان پیشنهادهاى آموزشی را ارائه داده‌اند که اهمیت مراقبت واقعی کارآفرینان اجتماعی از نیازهای دیگران را منعکس می‌کند و بر معضلات اخلاقی که کارآفرینان اجتماعی جهانی ممکن است در بافت‌های ناآشنا با آن روبرو شوند، تأکید می‌کند (تولدانو^۶، ۲۰۱۸). آموزش کارآفرینی اجتماعی باید نه فقط مهارت‌های فنی بلکه ارزش‌های اخلاقی، عدالت اجتماعی، و تفکر نقادانه را تقویت کند (العیسی و همکاران، ۲۰۲۴). کارآفرینی اجتماعی نیازمند فضیلت، ظرفیت همکاری، همدلی و شفقت است که چالش‌های اخلاقی منحصر به فردی را در مقایسه با کارآفرینی سنتی ایجاد می‌کند (داسکوفیر و دو رزنده^۷، ۲۰۲۴). گنجاندن کارآفرینی اجتماعی در برنامه‌های درسی آموزش عالی برای تجهیز دانشجویان به مهارت‌های لازم و اصول اخلاقی بسیار مهم است. این شامل توسعه شایستگی‌ها در نوآوری، پایداری و تصمیم‌گیری اخلاقی می‌شود (ایلپاس و همکاران^۸، ۲۰۲۳؛ روسلان و همکاران، ۲۰۲۲). ادغام مبانی فلسفی و کار قضاوتی تأملی در آموزش کارآفرینی اجتماعی می‌تواند درک عمیق‌تری از اصول اخلاقی و کاربرد آن‌ها در سناریوهای واقعی را برای دانشجویان فراهم کند (مولر و همکاران^۹، ۲۰۲۴؛ تولدانو، ۲۰۲۰). آموزش کارآفرینی اجتماعی باید پیشرفت کند تا اخلاق را به یک موضوع حیاتی‌تر و مرتبط‌تر تبدیل کند. در این راستا، ارائه رویکردها و مطالبی که به دانشجویان امکان تمرین تفکر اخلاقی و افزایش تخیل اخلاقی

¹ Crowdfunding

² Jannat

³ Polonyová & Pongrácz

⁴ Arshed et

⁵ Tišma et al

⁶ Toledano

⁷ d'Escoffier & de Rezende

⁸ Ilyas et al

⁹ Müller et al

آنها را می دهد، حیاتی است. استفاده از روایت ها و مطالعات موردی، مانند تمثیل های مذهبی می تواند مشارکت و تأمل اخلاقی دانشجویان را افزایش دهد (تولدانو، ۲۰۲۰). مربیان باید دانشجویان را تشویق کنند تا تأثیرات اجتماعی و اقتصادی سرمایه گذاری های خود را به طور انتقادی تحلیل کرده و در مورد پیامدهای اخلاقی آنها تأمل کنند (تالمیج و گاسرت^۱، ۲۰۲۲).

اهمیت کارآفرینی اجتماعی در آموزش عالی در پرورش فارغ التحصیلان با دانش و مهارت های قابل توجه در اخلاق و اصول اخلاقی نهفته است (روسلان و همکاران، ۲۰۲۲). دوره های اخلاقی برای کارآفرینان اجتماعی بالقوه برای توسعه ذهنیت مسئولانه و آرمان های کارآفرینی اجتماعی ضروری هستند (شیانگ و ژنگ^۲، ۲۰۲۲). گنجاندن نظریه جنبه تاریک^۳ در آموزش کارآفرینی، روایت کارآفرینی بی عیب و نقص را به چالش می کشد و با هدف بازداشتن کارآفرینان مشتاق از اقدامات غیراخلاقی است. این رویکرد به دانشجویان کمک می کند تا پیامدهای اخلاقی سرمایه گذاری های خود را به طور انتقادی تحلیل کنند. دیدگاه های انتقادی به دانشجویان اجازه می دهد تا تعاریف خود را گسترش دهند، و نظریه جنبه های تاریک یکی از راه های چنین گسترشی است. جامعه برای جلوگیری از تاریک شدن افراد و شرکت هایشان به کمک نیاز دارد. آموزش کارآفرینی، به ویژه آموزش کارآفرینی اجتماعی، می تواند فرصتی برای پرورش تفکر انتقادی با هدف جلوگیری از تغییر جنبه های تاریک و ترویج شیوه های جانبی سبک باشد که مرزهای پارادایم کسب و کار انتفاعی را که نتوانسته است بسیاری از مشکلات اجتماعی و زیست محیطی بسیار بزرگی را که ایجاد کرده است، جابه جا کند. (تالمیج و گاسرت^۴، ۲۰۲۲). توسعه مهارت های رهبری اخلاقی در بین دانشجویان برای پرورش یک فضای اخلاقی در سرمایه گذاری های کارآفرینی اجتماعی ضروری است (سوام و روباک^۵، ۲۰۲۱). یک رویکرد چند رشته ای که شامل علوم اجتماعی و انسانی می شود، می تواند صلاحیت اخلاقی دانشجویان را افزایش دهد. این رویکرد به پرورش درک گسترده ای از مسائل اجتماعی و اصول اخلاقی کمک می کند (وازکوئز-پارا و همکاران^۶، ۲۰۲۲؛ برنادو^۷، ۲۰۲۴). دوره های خاص اخلاق می توانند به طور قابل توجهی بر درک توسعه صلاحیت کارآفرینی اجتماعی تأثیر بگذارند و بر اهمیت آموزش اخلاقی در برنامه درسی تأکید کنند (وازکوئز-پارا و همکاران، ۲۰۲۲). رویکردهای یادگیری خدماتی با درگیر کردن دانشجویان در پروژه های واقعی کارآفرینی اجتماعی، تجربه های یادگیری آنها را افزایش می دهند و بدین ترتیب ارزش های اخلاقی و مسئولیت اجتماعی را نهادینه می کنند (کیکول و همکاران^۸، ۲۰۲۲).

توسعه یک چارچوب جامع برای صلاحیت های کارآفرینی اجتماعی، از جمله صلاحیت های اخلاقی، ضروری است. این چارچوب باید ابعاد مختلفی مانند ارزش اجتماعی، رهبری و نوآوری اجتماعی را پوشش دهد (گلاسرمن مورالس

¹ Talmage & Gassert,

² Xiang & Zhang

³ Dark Side Theory

⁴ Talmage & Gassert

⁵ Swaim & Roebuck

⁶ Vázquez-Parra et al.

⁷ Bernadó

⁸ Kickul et al.,

و همکاران^۱، ۲۰۲۴). اعتبارسنجی ابزارها برای ارزیابی صلاحیت کارآفرینی اجتماعی تضمین می‌کند که اصول اخلاقی به طور مؤثر در برنامه درسی ادغام و اندازه‌گیری شوند ((گارسیا-گونزالس و همکاران^۲، ۲۰۲۰).

۳.۵. چالش‌های تکنولوژیکی آموزش در کارآفرینی اجتماعی

فناوری نقش مهمی در تحریک نوآوری در کارآفرینی اجتماعی ایفا می‌کند. دسترسی به اطلاعات، اتصال تلفن همراه، و هوش مصنوعی می‌توانند تأثیر اجتماعی سرمایه‌گذاری‌های کارآفرینانه را افزایش دهند. با این حال، ادغام فناوری در برنامه‌های آموزشی همچنان یک چالش است که باید برای بهبود نتایج یادگیری و عملکرد به آن پرداخته شود. فناوری در حال پیشبرد نوآوری در کارآفرینی اجتماعی است، و ادغام برنامه‌های آموزشی ایده‌آل که به نتایج مثبت در محورهای اقتصادی کمک می‌کنند، چالشی است که باید مورد توجه قرار گیرد. ارتباط و کاربرد برنامه‌های آموزشی در نوآوری تکنولوژیکی و کارآفرینی اجتماعی با مشکلات متعددی روبروست که نیاز به حل و فصل دارند. بسیاری از برنامه‌های آموزشی در زمینه نوآوری تکنولوژیکی و کارآفرینی اجتماعی با مشکل همسویی محتوای خود با اهداف سازمانی مواجه هستند، که باعث کاهش مرتبط بودن و کاربردی بودن آن‌ها می‌شود (ساندووال-گومز و همکاران^۳، ۲۰۲۳). دوره‌های کارآفرینی اجتماعی در مؤسسات مختلف بسیار متفاوت است و اغلب به سوابق و شبکه‌های حرفه‌ای مدرسان متکی است که می‌تواند منجر به ناهماهنگی در برنامه درسی شود. همسویی بینش‌های نظری با مهارت‌های عملی یک چالش مهم است، زیرا دوره‌ها باید بین هوش تجاری و تأثیر اجتماعی تعادل برقرار کنند (آدای و النود^۴، ۲۰۲۲).

محدودیت‌های مالی یک مانع اصلی هستند، به طوری که بسیاری از برنامه‌ها برای تأمین بودجه و منابع کافی برای حمایت از ابتکارات خود با مشکل روبرو هستند (روسلان و همکاران، ۲۰۲۲؛ زوموندا^۵، ۲۰۲۱). عدم حمایت مدیریت ارشد نیز می‌تواند مانع توسعه و اجرای برنامه‌های آموزشی مؤثر شود (ساندووال-گومز و همکاران، ۲۰۲۳). پذیرش ابزارهای دیجیتال و فناوری‌ها برای کارآفرینی اجتماعی حیاتی است، با این حال بسیاری از برنامه‌ها فاقد زیرساخت‌ها و تخصص لازم برای ادغام مؤثر این موارد هستند (دیگوئز و همکاران^۶، ۲۰۲۳؛ مالهوترا و همکاران^۷، ۲۰۲۳). نیاز به تجهیز دانشجویان به مهارت‌های عرضی مانند تفکر انتقادی، ارتباطات و حل مسئله وجود دارد که برای بهره‌برداری از فناوری‌های دیجیتال در کارآفرینی اجتماعی ضروری هستند (مالهوترا و همکاران، ۲۰۲۳). کمبود متخصصان با تخصص لازم برای تدریس دوره‌های کارآفرینی اجتماعی نیز یک چالش مهم است که بر کیفیت آموزش تأثیر می‌گذارد (روسلان و همکاران، ۲۰۲۲). کارآفرینی اجتماعی نیازمند یک رویکرد چند رشته‌ای است، که بینش‌هایی از کسب‌وکار، سیاست‌گذاری عمومی و طراحی انسان‌محور را ترکیب می‌کند، که دستیابی به آن با ساختارهای آموزشی سنتی دشوار است (سامویک^۸، ۲۰۲۲). اجرای اقدامات و معیارهای مؤثر برای ارزیابی عملکرد و تأثیر برنامه‌های آموزشی حیاتی

¹ Glasserman-Morales et al

² García-González et al.

³ Sandoval-Gómez et al.

⁴ Addae & Ellenwood

⁵ Dzomonda

⁶ Dieguez et al.

⁷ Malhotra et al

⁸ Samwick

است اما اغلب وجود ندارد (ساندووال-گومز و همکاران، ۲۰۲۳). پرداختن به این چالش‌ها نیازمند تلاش هماهنگ از سوی مؤسسات آموزشی، سیاست‌گذاران و ذینفعان صنعت است تا برنامه‌های آموزش کارآفرینی اجتماعی قوی، فراگیر و پیشرفته از نظر تکنولوژی ایجاد شود. برای پیاده‌سازی کارآفرینی اجتماعی در محیط‌های آموزشی، باید به چندین چالش کلیدی تکنولوژیکی رسیدگی شود. این موانع را می‌توان در دسته‌های زیر طبقه‌بندی کرد:

فقدان زیرساخت تکنولوژیکی: بسیاری از مؤسسات آموزشی، به‌ویژه در مناطق روستایی یا محروم، فاقد زیرساخت‌های تکنولوژیکی لازم مانند اینترنت پرسرعت و کامپیوتر هستند. این شکاف دیجیتال به شدت توانایی پیاده‌سازی مؤثر برنامه‌های کارآفرینی اجتماعی را محدود می‌کند (سامر و همکاران، ۲۰۲۵).

سواد و آموزش تکنولوژیکی: دانشجویان و مربیان اغلب فاقد سواد دیجیتال لازم برای استفاده مؤثر از فناوری‌های جدید هستند. این می‌تواند منجر به مشکلاتی در پذیرش و ادغام راه‌حل‌های تکنولوژیکی در ابتکارات کارآفرینی اجتماعی شود (پات و همکاران، ۲۰۲۳). برنامه‌های آموزشی موجود در نوآوری تکنولوژیکی و کارآفرینی اجتماعی اغلب از مسائلی مانند عدم همسویی با اهداف سازمانی، عدم مرتبط بودن و کاربردی بودن، و همچنین ارزیابی عملکرد ناکافی رنج می‌برند (ساندووال-گومز و همکاران، ۲۰۲۳).

مسائل ادغام و مقیاس‌پذیری: راه‌حل‌های تکنولوژیکی باید مقیاس‌پذیر باشند تا بتوانند تعداد رو به رشد شرکت‌کنندگان و دامنه گسترده‌تر برنامه‌های کارآفرینی اجتماعی را در خود جای دهند (ساندووال-گومز و همکاران، ۲۰۲۳).

۴.۵. چالش‌های سیاستی آموزش در کارآفرینی اجتماعی

چالش‌های سیاستی به نقش نهادهای دولتی و نیاز به شراکت چندبخشی برای توسعه سیاست‌های حمایتی از آموزش کارآفرینی اجتماعی اشاره دارد. همچنین بر لزوم هماهنگی سیاست‌گذاران در ارتقاء نهادهای پیاده‌سازی این آموزش‌ها تأکید شده است (چن و شبیر، ۲۰۲۵). به عنوان مثال فقدان حمایت دولت یک چالش برای کارآفرینان اجتماعی در آفریقای جنوبی است که نشان‌دهنده نیاز به بازنگری در برنامه‌های حمایتی برای شامل شدن کارآفرینان اجتماعی است (دزمنادا، ۲۰۲۱).

یکی دیگر از چالش‌های اصلی در آموزش کارآفرینی اجتماعی، تعریف و سنجش تأثیرات اجتماعی است. این امر برای اعطای وضعیت "شرکت اجتماعی" و ایجاد انگیزه در کارآفرینان اجتماعی بالقوه برای درخواست چنین وضعیتی حیاتی است (لیسیته-کوره و گروما، ۲۰۲۱). تقاضای زیادی برای گنجاندن کارآفرینی اجتماعی در آموزش مدیریت دولتی و سیاست‌گذاری عمومی وجود دارد. با این حال، برنامه‌های درسی کنونی اغلب فاقد این ادغام هستند که برای آماده‌سازی دانشجویان برای مقابله با چالش‌های پیچیده جامعه ضروری است (گرم و باک، ۲۰۲۲). سیستم‌های

¹ Sommer et al.

² Pott et al.

³ Licite-Kurbe & Groma,

⁴ Grimm & Bock

یادگیری ترکیبی تطبیقی و برنامه‌های آموزش الکترونیکی نیز می‌توانند نقش مهمی در بهبود آموزش کارآفرینی اجتماعی ایفا کنند (پان و همکاران^۱، ۲۰۲۴).

کارآفرینی اجتماعی اغلب با هدف ادغام گروه‌های آسیب‌پذیر در نیروی کار است. با این حال، چالش‌هایی مانند یافتن کارکنان بالقوه از این گروه‌ها و رسیدگی به وضعیت اجتماعی، روان‌شناختی و بهداشتی آن‌ها می‌تواند مانع پیشرفت شود (لیسیته-اوربه^۲، ۲۰۲۲). حمایت نهادی، از جمله از سوی دانشگاه‌ها، برای موفقیت کارآفرینی اجتماعی حیاتی است. دانشگاه‌ها می‌توانند با گنجاندن کارآفرینی اجتماعی در مأموریت‌های خود و همکاری با سازمان‌های خارجی برای توسعه صلاحیت‌ها و ایجاد ارزش اجتماعی، نقش مهمی ایفا کنند (مک دانل-ناتون و پاونسکو^۳، ۲۰۲۲). کارآفرینی اجتماعی، به ویژه از طریق فعالیت‌های یادگیری مستقل مبتنی بر کارآفرینی اجتماعی و خرد محلی، با هدف ایجاد فرصت‌های جدید برای جامعه و کمک به توسعه اجتماعی-اقتصادی است (سوآرتانا و همکاران^۴، ۲۰۲۱). فعالیت‌های کارآفرینی اجتماعی را می‌توان برای ارائه راه‌حل‌های پایدار برای چالش‌های اجتماعی مانند بیکاری و قحطی، با بهره‌گیری از دانش و مهارت‌های دانشجویان به کار گرفت (لوکمن و همکاران^۵، ۲۰۲۱). گذار به جامعه‌ای مبتنی بر پایداری، به ویژه در زمینه اقتصادهای در حال توسعه، ترکیبی از ابتکارات سیاست‌گذاری از بالا به پایین و تغییرات محرک کارآفرینان اجتماعی از پایین به بالا را می‌طلبد (پودمتینا و همکاران^۶، ۲۰۲۲). برای ادغام کارآفرینی اجتماعی در نظام‌های آموزشی سنتی، باید به چندین چالش سیاست‌گذاری رسیدگی شود. این چالش‌ها را می‌توان به دسته‌های طراحی برنامه درسی، محدودیت‌های مالی، تخصص حرفه‌ای و حمایت نهادی تقسیم کرد.

طراحی برنامه درسی: کارآفرینی اجتماعی ذاتاً بین‌رشته‌ای است و نیازمند ادغام چارچوب‌هایی از سیاست‌گذاری عمومی، طراحی انسان‌محور و آموزش کسب‌وکار سنتی است (سامویک، ۲۰۲۲؛ آدای و النود^۷، ۲۰۲۲). همسویی بینش‌های نظری با مهارت‌های عملی بسیار مهم است. دوره‌ها باید دانش نظری را با یادگیری تجربی ترکیب کنند تا شایستگی‌های اصلی در کارآفرینی اجتماعی را توسعه دهند (آدای و النود، ۲۰۲۲).

محدودیت‌های مالی: مشکلات مالی و تأمین بودجه موانع قابل توجهی هستند. دانشگاه‌ها اغلب در تأمین بودجه کافی برای برنامه‌های کارآفرینی اجتماعی با مشکل مواجه هستند که بر پایداری و اثربخشی آن‌ها تأثیر می‌گذارد (روسلان و همکاران، ۲۰۲۲). کارآفرینان اجتماعی نیز در دسترسی به منابع مالی با مشکل مواجه هستند، زیرا مؤسسات مالی سنتی ممکن است وثیقه‌ای را مطالبه کنند که شرکت‌های اجتماعی قادر به ارائه آن نیستند. این چالش با نیاز به مهارت‌های مالی برای استفاده از فرصت‌های تأمین مالی تشدید می‌شود (مالهوترا و همکاران، ۲۰۲۴؛ پارک و اتول-مندس^۸، ۲۰۲۲).

¹ Pan et al.

² Licite-Çurbe

³ McDonnell-Naughton & Păunescu

⁴ Suartana et al.

⁵ Lukman et al.

⁶ Podmetina et al.

⁷ Addae & Ellenwood

⁸ Parekh & Attuel-Mendès

تخصص حرفه‌ای: کمبود متخصصان واجد شرایط برای تدریس دوره‌های کارآفرینی اجتماعی وجود دارد. این شکاف توسعه برنامه‌های آموزشی تخصصی برای مربیان را ضروری می‌سازد (روسلان و همکاران، ۲۰۲۲).

حمایت نهادی: آموزش مؤثر کارآفرینی اجتماعی نیازمند همکاری قوی بین دانشگاه‌ها و صنعت است. این همکاری می‌تواند بینش‌ها و منابع عملی لازم برای یک تجربه آموزشی قوی را فراهم کند (روسلان و همکاران، ۲۰۲۲). سیاست‌های دولتی و رهبری نهادی نقش حیاتی در پرورش محیطی مساعد برای کارآفرینی اجتماعی ایفا می‌کنند. سیاست‌ها باید از ایجاد اکوسیستم‌های کارآفرینی اجتماعی حمایت کرده و زیرساخت‌ها و خدمات حمایتی لازم را فراهم کنند (تسارکوس^۱، ۲۰۲۴).

یکی از راه‌حل‌های پیشنهادی برای غلبه بر این چالش‌ها می‌تواند افزایش آگاهی در مورد کارآفرینی اجتماعی از طریق برنامه‌های هدفمند باشد. ایجاد همکاری‌های بیشتر بین دانشگاه‌ها و صنعت می‌تواند تجربه عملی و فرصت‌های مالی را فراهم کند. توسعه سرمایه‌گذاری در آموزش و توسعه مربیان برای تدریس مؤثر کارآفرینی اجتماعی نیز لازم است (روسلان و همکاران، ۲۰۲۲).

چالش‌های آموزش در کارآفرینی اجتماعی و راهکارهای پیشنهادی مستخرج از مقالات در جدول ۳ و یافته‌های کلیدی مطالعات در جدول ۴ آورده شده است.

جدول ۳. چالش‌های آموزش در کارآفرینی اجتماعی و راهکارهای پیشنهادی

چالش‌ها	راهکارهای پیشنهادی	منبع
وجود چالش‌های آموزشی و اجتماعی و سازمانی مانند فقدان منابع مالی ثابت، کمبود حمایت‌های نهادی، نبود سرمایه، تجربه و چارچوب لازم مؤسسات آموزشی برای اجرای کامل آموزش کارآفرینی اجتماعی، تمرکز بیشتر تحقیقات بر کشورهای توسعه یافته	تاکید بر اهمیت توسعه نظری و عملی تحقیقات آینده و تمرکز بیشتر بر کشورهای در حال توسعه تا آموزش کارآفرینی اجتماعی بتواند در سال‌های آینده به چالش‌های آموزشی و اجتماعی فعلی رسیدگی کند.	(چن و شبیر، ۲۰۲۵)
طراحی برنامه درسی کارآفرین اجتماعی مشکلات مالی و تأمین بودجه کمبود متخصصان برای تدریس دوره‌های کارآفرینی اجتماعی مسائل محیطی محدودکننده اجتماعی و دانشگاهی	برنامه‌های آگاهی‌بخشی بیشتر در مورد کارآفرینی اجتماعی مدیریت دانشگاه در حل مشکلات تأمین بودجه آماده‌سازی متخصصان مربی‌گری کارآفرینی اجتماعی ایجاد همکاری‌های بیشتر بین دانشگاه و صنعت	(روسلان و همکاران، ۲۰۲۰)
سرفصل‌های مدرسان همچنان تا حدی منعکس‌کننده دیدگاه‌های آموزشی منسوخ یا مدرس محور هستند که می‌توانند بر شکل‌گیری نگرش دانشجویان نسبت به این موضوع تأثیر بگذارند.	استفاده از رویکرد تدریس آندراگوژیک به دلیل نقش اجتماعی که کارآفرینان اجتماعی ایفا می‌کنند و به دلیل نگرش‌های مثبتی که نسبت به تغییرات اجتماعی دارند.	(مکنالی، ۲۰۲۰)
عدم وجود یک برنامه آموزش کارآفرینی اجتماعی جامع	جستجوی مداوم مسیرهای ناشناخته و غلبه بر چالش‌های جدید و به اشتراک گذاشتن نمونه‌های متنوعی از چالش‌های مداوم در سراسر جهان و یادگیری از موفقیت و شکست دیگران برای ارائه یک برنامه جامع	(کیم و همکاران، ۲۰۲۰)

¹ Tsarkos

چالش‌ها	راهکارهای پیشنهادی	منبع
افزایش تقاضا برای آموزش کارآفرین اجتماعی در هر دو کشور ایالات متحده و کانادا نیاز به توجه بیشتر روندهای برجسته در کارآفرینی اجتماعی مانند برنامه‌های بین‌دانشگاهی	همگام شدن ارائه‌های دوره‌ها و برنامه‌های آموزشی با رشد تقاضا برای آموزش کارآفرینی اجتماعی پرداختن به جمعیت‌شناسی در حال تکامل دانشجویان در موسسات آموزش عالی	(سولومون و همکاران، ۲۰۱۹).
عدم شفافیت اخلاق ضمنی در تمثیل‌های مذهبی و هدم ارائه پاسخ‌های صریح درک تحت‌اللفظی از متون مذهبی و ارتباط این متون با نهادهای مذهبی بار سنگین کارآفرینان اجتماعی هنگام مواجهه با طیف گسترده‌ای از ذینفعان	به دست آمدن ایده‌های جدیدی در مورد اخلاق کارآفرینان از طریق تمثیل‌های مذهبی غنی‌سازی خودانعکاسی در میان خوانندگان تمثیل‌های مذهبی اعم از معلم یا دانشجو . در نظر گرفتن مفهوم کارآفرینی اجتماعی به عنوان یک فرآیند اجتماعی پیچیده که از مبادلات اجتماعی و اقتصادی نشأت می‌گیرد و در آن همیشه مسائل اخلاقی درهم تنیده وجود دارد. تعیین مسئولیت‌های اخلاقی کارآفرینان اجتماعی در قبال ذی‌نفعان خود	(تولدانو، ۲۰۱۸)

جدول ۴. یافته‌های کلیدی مطالعات در زمینه چالش‌های آموزش در کارآفرینی اجتماعی

نویسنده	سال	عنوان مطالعه	روش	یافته‌های کلیدی
چن و شایبر	۲۰۲۵	نقشه‌برداری از چشم‌انداز آموزش کارآفرینی اجتماعی: تحلیل کتاب‌سنجی و تحلیل تحقیقات تجربی	تحلیل کتاب‌سنجی	این تحلیل کتاب‌سنجی، تغییر قابل توجهی را در تحقیقات آموزش کارآفرینی اجتماعی در سال‌های اخیر نشان می‌دهد. اکنون مطالعات به طور فزاینده‌ای بر عناصر نتیجه‌محور، مانند تقویت آرمان‌ها، انگیزه‌ها و اقدامات کارآفرینی اجتماعی، فراتر از مدل‌های آموزشی سنتی تمرکز می‌کنند.
روسلان و همکاران	۲۰۲۰	کارآفرینی اجتماعی در آموزش عالی: چالش‌ها و فرصت‌ها	روش مرور سیستماتیک ادبیات	عدم درک مفهوم کارآفرینی اجتماعی منجر به مسائل دیگری مانند گسترش ناکافی کارآفرینی اجتماعی در برنامه درسی رسمی آکادمیک شده است. رویکرد کارآفرینی اجتماعی در آموزش می‌تواند کاتالیزوری برای راه‌حل‌ها و فرصت‌های نوآورانه باشد. ایجاد یک فضای یادگیری برای کارآفرینی اجتماعی با پشتیبانی شبکه اجتماعی می‌تواند به یک کارآفرینی اجتماعی نوآورانه و رقابتی‌تر برای یادگیرندگان و فارغ‌التحصیلان منجر شود تا مهارت‌های صنعتی مرتبط برای پیشرفت شغلی را توسعه دهند.
مکنالی و همکاران	۲۰۲۰	از پداگوژی تا آندراگوژی: ارزیابی تأثیر سرفصل‌های دروس کارآفرینی اجتماعی بر یادگیرندگان نسل هزاره	بررسی اسناد	کارآفرینی اجتماعی دارای ماهیت دوگانه منحصر به فردی است که نیازمند درگیر کردن یادگیرندگان به عنوان یک گام اولیه برای آماده‌سازی آن‌ها برای چالش‌های مرتبط با کسب و کارهای اجتماعی است. آموزش کارآفرینی اجتماعی باید از شیوه پداگوژی که یادگیرنده متکی به آموزش‌دهنده است به شیوه آندراگوژی تغییر یابد و مدرسان باید آموزش ببینند تا نه تنها برنامه درسی کارآفرینی را تدریس کنند، بلکه قلب‌ها و ذهن‌ها را نیز تغییر دهند.

کیم و همکاران	۲۰۲۰	آموزش کارآفرینی اجتماعی به عنوان مرکزی برای نوآوری در جهت ساخت اکوسیستم کارآفرینی: مورد برنامه ام بی ای کارآفرینی اجتماعی کیست ^۱	مطالعه موردی	ارائه یک معیار مفید برای یافتن نهادهای داخلی و خارجی جداافتاده که برای دستیابی به اهداف آموزش کارآفرینی اجتماعی نیاز به تعاملات فعال تری دارند
سولومون و همکاران	۲۰۱۹	مدیریت دانش و آموزش کارآفرینی اجتماعی: درس هایی از یک مطالعه اکتشافی در دو کشور	تحلیل داده های ثانویه با استفاده از نظرسنجی آنلاین	نتایج نشان دهنده تقاضای زیاد برای کارآفرینی اجتماعی از سوی دانشجویان، بهبود فضای عرضه دوره های ارائه شده و اعتقاد قوی به رشد مداوم کارآفرینی اجتماعی است.
نوریا تولدانو	۲۰۱۸	ترویج تأمل اخلاقی در آموزش کارآفرینی اجتماعی: پیشنهادی با استفاده از تمثیل های مذهبی	تحلیل هرمنوتیکی	ادغام آموزش اخلاق در آموزش کارآفرینی اجتماعی با استفاده از روایت ها و تمثیل های مذهبی باعث ایجاد یک تجربه یادگیری ثمربخش می شود.

۵. بحث و نتیجه گیری

این پژوهش به وضوح نشان می دهد که علیرغم رشد روزافزون علاقه به کارآفرینی اجتماعی و آموزش آن، چالش های ساختاری و محتوایی جدی در این زمینه وجود دارد. مهمترین یافته این است که آموزش کارآفرینی اجتماعی، با وجود ماهیت میان رشته ای و فرامرزی خود، هنوز نتوانسته به طور کامل از محدودیت های رشته ای رها شود و عمدتاً در چارچوب های سنتی دانشگاهی عرضه می شود. این مسئله به دیدگاهی ناقص از کارآفرینی اجتماعی منجر شده و توانایی آن را برای حل مسائل پیچیده اجتماعی کاهش می دهد. پژوهشگران بر این باورند که عدم ادغام کافی روش های تجربی، دسترسی محدود به فناوری، و مقاومت در برابر تغییرات آموزشی، از موانع اصلی در تربیت کارآفرینان اجتماعی کارآمد است. رویکردهای آموزشی سنتی ممکن است برای آموزش کارآفرینی اجتماعی کافی نباشند. نیاز به روش های تدریس نوآورانه وجود دارد که رهبری اصیل و توسعه رفتاری را برای آماده سازی بهتر کارآفرینان اجتماعی در بر گیرد. علاوه بر این، محدودیت های مالی و موانع قانونی به عنوان چالش های اقتصادی، بر شروع، پایداری و مقیاس پذیری پروژه های کارآفرینی اجتماعی تأثیر منفی می گذارد. پیاده سازی راه حل های تکنولوژیکی در محیط های آموزشی اغلب نیازمند سرمایه گذاری مالی قابل توجهی است که می تواند برای بسیاری از مؤسسات مانع باشد. اغلب کمبود پرسنل ماهر برای مدیریت و پشتیبانی جنبه های تکنولوژیکی برنامه های کارآفرینی اجتماعی وجود دارد. ممکن است به دلیل عوامل فرهنگی و عدم درک مزایای کارآفرینی اجتماعی، مقاومت در برابر پذیرش فناوری های جدید وجود داشته باشد. مسائلی مانند تقاضای ضعیف برای آموزش در برخی جوامع و مشکلات اجتماعی که به حوزه آموزشی سرایت

¹ Korea Advanced Institute of Science and Technology (KAIST)

می‌کنند، می‌توانند اثربخشی مداخلات تکنولوژیکی را محدود کنند. ملاحظات اخلاقی تضمین می‌کند که آموزش کارآفرینی اجتماعی نه تنها دانشجویان را با مهارت‌های لازم توانمند می‌کند، بلکه پایه اخلاقی قوی را برای هدایت تلاش‌های آینده آن‌ها نهادینه می‌کند. ادغام مؤثر کارآفرینی اجتماعی نیازمند حمایت و همکاری قوی نهادی است. این شامل مدیریت عدم قطعیت‌ها در تصمیم‌گیری و همسویی اولویت‌های نهادی با ملاحظات اخلاقی می‌شود. ایجاد شبکه‌ها و همکاری با سازمان‌های خارجی می‌تواند الگوهای اخلاقی و فرصت‌های یادگیری اجتماعی مثبت را برای دانشجویان فراهم کند. موانع اقتصادی مانند کمبود منابع، حمایت مالی ناکافی، و قوانین غیرحمایتی می‌توانند مانع مقیاس‌پذیری کارآفرینی اجتماعی در آموزش و پرورش شوند. با این حال، استراتژی‌هایی مانند آموزش با کیفیت و رویکردهای خاص حوزه سیاست، همراه با نقش سیاست‌های دولتی در رفع نابرابری‌های منطقه‌ای، می‌توانند به غلبه بر این موانع کمک کنند. تفاوت در موانع اقتصادی در زمینه‌ها و مناطق آموزشی مختلف، نیاز به مداخلات متناسب برای حمایت از مقیاس‌پذیری کارآفرینی اجتماعی در آموزش را برجسته می‌کند. طراحی و اجرای برنامه‌های آموزش کارآفرینی در کشورهای در حال توسعه مانند ایران، تعدادی از چالش‌ها و موانع را به همراه دارد که باید به آن‌ها پرداخته شود. کارآفرینان اجتماعی با چالش‌های قابل توجهی مرتبط با چارچوب‌های نظارتی و دسترسی به بودجه مواجه هستند. این موانع می‌توانند مانع توسعه و پایداری شرکت‌های اجتماعی شوند.

این پژوهش، همانند سایر مطالعات، با محدودیت‌هایی مواجه بوده است. تمرکز صرف بر مقالات منتشر شده به زبان انگلیسی بین سال‌های ۲۰۲۰ تا ۲۰۲۵ ممکن است برخی از ادبیات مرتبط در زبان‌های دیگر یا دوره‌های زمانی متفاوت را از دست داده باشد. همچنین اگرچه تلاش شد تا کیفیت مقالات با ابزارهای استاندارد ارزیابی شود، اما در نهایت، تفسیر و تحلیل یافته‌ها ممکن است تحت تأثیر سوگیری‌های پژوهشگران قرار گیرد.

ارائه پیشنهادها و پژوهشی استنتاج شده از یافته‌های پژوهش:

۱. پژوهش‌های آتی به توسعه و آزمون مدل‌های آموزشی برای کارآفرینی اجتماعی بپردازند که به طور مؤثر رشته‌های مختلف را ادغام کرده و رویکردهای میان‌رشته‌ای را تقویت کنند.
۲. تحقیقات بیشتری برای ارزیابی کمی و کیفی اثربخشی روش‌های یادگیری تجربی مانند مطالعات موردی، کارگاه‌ها و پروژه‌های عملی در بسترهای مختلف فرهنگی و اقتصادی مورد نیاز است.
۳. انجام مطالعات طولی برای پیگیری مسیر کارآفرینان اجتماعی از دوره آموزشی تا راه‌اندازی و توسعه کسب‌وکارشان می‌تواند بینش‌های عمیقی در مورد چالش‌های واقعی و نیازهای آموزشی آن‌ها ارائه دهد.
۴. تحلیل عمیق‌تر نقش دولت‌ها و سازمان‌های سیاست‌گذار در ایجاد محیط‌های حمایتی و رفع موانع قانونی و مالی برای آموزش و توسعه کارآفرینی اجتماعی پیشنهاد می‌شود.
۵. نیاز به ابزارهای ارزیابی جامع برای سنجش اثربخشی برنامه‌های آموزش کارآفرینی اجتماعی وجود دارد که نه تنها دانش نظری، بلکه مهارت‌های نرم، توانایی حل مسئله و تأثیر اجتماعی را نیز پوشش دهد.
۶. انجام پژوهش‌های تطبیقی بین کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه می‌تواند به شناسایی چالش‌ها و راهکارهای منحصر به فرد در هر منطقه کمک کند.

این پیشنهادات پژوهشی می تواند به پر کردن شکاف های موجود در ادبیات کمک کرده و راهنمای مؤثری برای بهبود و توسعه آموزش کارآفرینی اجتماعی باشد.

منابع

- Addae, A. E., & Ellenwood, C. (2022). Integrating Social Entrepreneurship Literature Through Teaching. *Entrepreneurship Education and Pedagogy*, 5(2), 225–244. <https://doi.org/10.1177/25151274211021999>
- Ahmed, M., Yousaf, H. Q., Naseer, M., & Rehman, S. (2024). The role of social entrepreneurship education and corporate social responsibility in shaping sustainable behaviour in the education sector of Lahore, Pakistan. *Industry and Higher Education*. <https://doi.org/10.1177/09504222241297538>
- Al Issa, H.-E., Thai, M. T. T., & Nguyen, H. (2024). A systematic mapping of social entrepreneurship education: A call for increased collaboration, ethics, and research frameworks. *The International Journal of Management Education*, 22(3), 101025. <https://doi.org/10.1016/j.ijme.2024.101025>
- Arshed, N., Hameed, K., & Saher, A. (2024). Role of Globalization and Education Defining the Incidence of Entrepreneurship. *Journal of the Knowledge Economy*, 15(1), 364–382. <https://doi.org/10.1007/s13132-022-01065-z>
- Azizi, M., & Mokhtari, N. (2018). Integrated approach as a way of overcoming entrepreneurship education challenges in elementary schools in MENA countries: Evidence from Iran. In *Contributions to Management Science*. Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-90394-1_9
- Ballesteros-Sola, M., & Magomedova, N. (2023). Impactful social entrepreneurship education: A US-Spanish service learning collaborative online international learning (COIL) project. *International Journal of Management Education*, 21(3). <https://doi.org/10.1016/j.ijme.2023.100866>
- Barki, E., de Campos, J. G. F., Lenz, A.-K., Kimmitt, J., Stephan, U., & Naigeborin, V. (2020). Support for social entrepreneurs from disadvantaged areas navigating crisis: Insights from Brazil. *Journal of Business Venturing Insights*, 14. <https://doi.org/10.1016/j.jbvi.2020.e00205>
- Bernadó, E. (2024). Towards responsible entrepreneurship: embracing humanities and social sciences skills into entrepreneurship education for the digital era. In *Entrepreneurship and Digital Humanities: How Universities Shape the Future of Labour*. <https://doi.org/10.4337/9781035331864.00012>
- Brock, D. D., & Steiner, S. (2009). Social Entrepreneurship Education: Is it Achieving the Desired Aims? *SSRN Electronic Journal*.
- Chand, V. S., & Misra, S. (2009). Teachers as educational-social entrepreneurs: The innovation-social entrepreneurship spiral. *Journal of Entrepreneurship*, 18(2), 219–228. <https://doi.org/10.1177/097135570901800205>
- Chen, N., & Shabbir, M. S. (2025). Social entrepreneurship education landscape mapping: A bibliometric analysis and analysis of empirical research. *International Journal of Management Education*, 23(2), 101122. <https://doi.org/10.1016/j.ijme.2024.101122>
- d'Escoffier, A. H., & de Rezende, F. P. (2024). Academic Hackathon and PBL as an Awakening of Competencies for Social Entrepreneurship in Engineering Students. *International Symposium on Project Approaches in Engineering Education*, 14, 52–58. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14060742>
- Dieguez, T., Loureiro, P., Ferreira, I., & Basto, M. (2023). Empowering Changemakers: The

- Significance of Social Entrepreneurship as a Transversal Competency. *Proceedings of the European Conference on Management, Leadership and Governance*, 2023-Novem, 106–113.
- Dzomonda, O. (2021). Demystifying The Challenges Faced By Social Entrepreneurs In Pursuit Of Their Social Mission In South Africa. *Academy of Entrepreneurship Journal*, 27(4), 1–10.
- García-González, A., & Ramírez-Montoya, M. (2021). Social entrepreneurship education: changemaker training at the university. *Higher Education, Skills and Work-Based Learning*, 11(5), 1236–1251.
- García-González, A., Ramírez-Montoya, M. S., de León, G., & Aragón, S. (2020). Social entrepreneurship as a transversal competency: Construction and validation of an assessment instrument in the university context. *REVESCO: Revista de Estudios Cooperativos*, 136, 1–16. <https://doi.org/10.5209/REVE.71862>
- Glasserman-Morales, L. D., Alcantar-Nieblas, C., & Nava-Lara, S. (2024). The social innovation profile in students as a transformation strategy: structural equation modeling. *Frontiers in Education*, 9. <https://doi.org/10.3389/educ.2024.1336576>
- Grimm, H. M., & Bock, C. L. (2022). Entrepreneurship in public administration and public policy programs in Germany and the United States. *Teaching Public Administration*, 40(3), 322–353. <https://doi.org/10.1177/01447394211021636>
- Han, Z., Li, G., & Zhang, X. (2023). Comparison of social entrepreneurship courses in different disciplines: teaching approach and learning process. *Entrepreneurship Education*, 6(3), 245–271. <https://doi.org/10.1007/s41959-023-00100-7>
- Hazarika, N., & Dagar, K. (2024). Educational Technology to Promote Social Entrepreneurship Education in the COVID Pandemic Era. *Journal of Entrepreneurship and Innovation in Emerging Economies*, 10(1), 41–50. <https://doi.org/10.1177/23939575231210182>
- Hockerts, K. (2018). The Effect of Experiential Social Entrepreneurship Education on Intention Formation in Students. *Journal of Social Entrepreneurship*, 9(3), 234–256. <https://doi.org/10.1080/19420676.2018.1498377>
- Ilyas, M., Humaira, A., Adhha, N., & Suryaneta. (2023). An Identity Capital Model Perspective for Social Entrepreneurship Education. *International Journal of Membrane Science and Technology*, 10(2). <https://doi.org/10.15379/ijmst.v10i2.1412>
- Jannat, S. (2025). Crowdfunding dilemmas: understanding the roadblocks in Bangladesh's SME's financial landscape. *International Journal of Innovation Science*, 17(4), 840–875. <https://doi.org/10.1108/IJIS-03-2024-0066>
- Johnson, S. (2000). Literature Review Of Social Entrepreneurship. *Canadian Centre for Social Entrepreneurship*, 2(January 2003).
- Kickul, J., Mitra, P., Weaver, R. L., Orr, J., & Winkler, C. (2022). Special Issue on Social Entrepreneurship Education. *Entrepreneurship Education and Pedagogy*, 5(2), 186–191. <https://doi.org/10.1177/25151274211040420>
- Kim, M. G., Lee, J. H., Roh, T., & Son, H. (2020). Social entrepreneurship education as an innovation hub for building an entrepreneurial ecosystem: The case of the kaist social entrepreneurship mba program. *Sustainability (Switzerland)*, 12(22), 1–23. <https://doi.org/10.3390/su12229736>
- Līcīte-Ķurbe, L. (2022). Challenges to the Development of Work Integration Social Enterprises in Latvia. *Journal of Entrepreneurial and Organizational Diversity*, 11(1), 1–22. <https://doi.org/10.5947/JEOD.2022.001>
- Licite-Kurbe, L., & Groma, L. (2021). Evaluation of social enterprise status criteria in Latvia. *Research for Rural Development*, 36, 226–232. <https://doi.org/10.22616/rrd.27.2021.032>

- Lukman, S., Bao, P. X., Kweku-Lugu, B., Arkorful, V. E., Latif, A., Gadabu, A., Charmaine-Kwade, P., Basiru, I., & Sadiq, M. A. (2021). Diasporan students social entrepreneurship intention: The moderating role of institutional support. *Journal of Public Affairs*, 21(1). <https://doi.org/10.1002/pa.2108>
- Malhotra, S., Anil, K., & Kaur, A. (2023). Impact of Social Entrepreneurship on Digital Technology and Students' Skill Set in Higher Education Institutions: A Structured Equation Model. *International Journal of Experimental Research and Review*, 35, 54–61. <https://doi.org/10.52756/ijerr.2023.v35spl.006>
- Malhotra, S., Anil, K., & Kaur, A. (2024). Impact of Entrepreneurial Ecosystem on Sustainable Social Enterprises - A Mixed-Methods Research. *International Journal of Experimental Research and Review*, 41, 206–216. <https://doi.org/10.52756/ijerr.2024.v41spl.017>
- McDonnell-Naughton, M., & Păunescu, C. (2022). Facets of Social Innovation in Higher Education. In *Innovation, Technology and Knowledge Management*. https://doi.org/10.1007/978-3-030-84044-0_2
- McNally, J. J. (2020). From Pedagogy to Andragogy: Assessing the Impact of Social Entrepreneurship Course Syllable on the Millennial Learner. *Journal of Small Business Management*, 58(5), 871–892.
- Mir Shahid, S., & Alarifi, G. (2021). Social entrepreneurship education: A conceptual framework and review. *International Journal of Management Education*, 19(3), 100533. <https://doi.org/10.1016/j.ijme.2021.100533>
- Müller, M., Vaseková, V., & Kročil, O. (2024). Entrepreneurial solutions to social problems: philosophy versus management as a guiding paradigm for social enterprise success. *Journal of Small Business and Enterprise Development*, 31(1), 31–54. <https://doi.org/10.1108/JSBED-04-2023-0174>
- Ndou, V. (2021). Social entrepreneurship education: A combination of knowledge exploitation and exploration processes. *Administrative Sciences*, 11(4). <https://doi.org/10.3390/admsci11040112>
- Ntamu, D. N., Balunywa, W., Munene, J., Rosa, P., Orobias, L. A., & Abaho, E. (2021). Creating and sustaining social value through collaborative effort: the slum ambassadors of Bwaise. *Emerald Emerging Markets Case Studies*, 11(2), 1–33. <https://doi.org/10.1108/EEMCS-10-2019-0270>
- Pan, S., Hafez, B., Iskandar, A., & Ming, Z. (2024). Integrating constructivist principles in an adaptive hybrid learning system for developing social entrepreneurship education among college students. *Learning and Motivation*, 87. <https://doi.org/10.1016/j.lmot.2024.102023>
- Parekh, N., & Attuel-Mendès, L. (2022). Social entrepreneurship finance: the gaps in an innovative discipline. *International Journal of Entrepreneurial Behaviour and Research*, 28(1), 83–108. <https://doi.org/10.1108/IJEER-05-2021-0397>
- Pelucha, M., Kourilova, J., & Kveton, V. (2017). Barriers of Social Entrepreneurship Development—A Case Study of the Czech Republic. *Journal of Social Entrepreneurship*, 8(2), 129–148. <https://doi.org/10.1080/19420676.2017.1313303>
- Phan, H. H., & Tran, N. H. (2025). Impacting Factors on Social Entrepreneurship Education in Universities: Evidence from Vietnam. In *Lecture Notes in Computer Science: Vol. 15586 LNAI*. https://doi.org/10.1007/978-981-96-4603-6_28
- Podmetina, D., Albats, E., Rosei, F., & Kautto, D. (2022). Innovation and Entrepreneurship for Social goals and Sustainability in developing countries. *Proceedings of the Annual Hawaii International Conference on System Sciences, 2022-Janua*, 5295–5303.
- Polonyová, S., & Pongrácz, E. (2022). Social entrepreneurship education providers – Slovak case.

- Social Enterprise Journal*, 18(3), 434–450. <https://doi.org/10.1108/SEJ-07-2021-0057>
- Pott, K., Simmen, Y., Kalunder, M., & Agotai, D. (2023). Design for Learnability: Challenging the State-of-the-Art in UX to foster Inclusion and Participation. *Proceedings of the ACM Conference on Computer Supported Cooperative Work, CSCW*, 358–361. <https://doi.org/10.1145/3584931.3607490>
- Roslan, M. H. H., Hamid, S., Ijab, M. T., & Bukhari, S. (2019). Social Entrepreneurship Learning Model in Higher Education using Social Network Analysis. *Journal of Physics: Conference Series*.
- Roslan, M. H. H., Hamid, S., Ijab, M. T., Yusop, F. D., & Norman, A. A. (2022). Social entrepreneurship in higher education: challenges and opportunities. *Asia Pacific Journal of Education*, 42(3), 588–604. <https://doi.org/10.1080/02188791.2020.1859354>
- Roslan, M. H. H., Hamid, S., Ijab, M., Yusop, F., & Norman, A. (2020). Social entrepreneurship in higher education: challenges and opportunities. *Asia Pacific Journal of Education*.
- Samwick, A. A. (2022). The economics of social entrepreneurship. *Journal of Economic Education*, 53(2), 176–180. <https://doi.org/10.1080/00220485.2022.2038329>
- Sandoval-Gómez, R. J., Álvarez-Cedillo, J. A., Castellanos-Sanchez, E. I., Álvarez-Sánchez, T., & Perez-Garcia, R. (2023). Development of a technological innovation and social entrepreneurship training program to generate services in a Mexican public entity. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*, 6(13(126)), 74–87. <https://doi.org/10.15587/1729-4061.2023.289753>
- Shahverdi, M., Ismail, K., & Qureshi, M. I. (2018). The effect of perceived barriers on social entrepreneurship intention in Malaysian universities: The moderating role of education. *Management Science Letters*, 341–352. <https://doi.org/10.5267/j.msl.2018.4.014>
- Solomon, G. T., Alabduljader, N., & Ramani, R. S. (2019). Knowledge management and social entrepreneurship education: lessons learned from an exploratory two-country study. *Journal of Knowledge Management*, 23(10), 1984–2006. <https://doi.org/10.1108/jkm-12-2018-0738>
- Sommer, C., Chilla, T., Birnbaum, L., & Kröner, S. (2025). Digital social innovations in rural areas – process tracing and mapping critical junctures. *Journal of Rural Studies*, 114. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2024.103510>
- Suartana, I. W., Yasa, G. W., Candraningrat, I. R., Perdanawati, L. P. V. I., & Setini, M. (2021). Public Policy in Improving the Self-Learning Curriculum based on Social Entrepreneurship and Local Wisdom. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 13(2), 1064–1076. <https://doi.org/10.9756/INT-JECSE/V13I2.211151>
- Swaim, J. A., & Roebuck, D. (2021). The Role of Empowered Employee Ethical Voice in Supporting Social Entrepreneurship. *Journal of Developmental Entrepreneurship*, 26(4). <https://doi.org/10.1142/S108494672150028X>
- Talmage, C. A., & Gassert, T. A. (2022). Enhancing Social Entrepreneurship Education With Dark Side Theory to Frame Social Enterprises. *Entrepreneurship Education and Pedagogy*, 5(2), 245–263. <https://doi.org/10.1177/25151274211022282>
- Talukder, S. C., Lakner, Z., & Temesi, Á. (2024). Development and State of the Art of Entrepreneurship Education: A Bibliometric Review. *Education Sciences*, 14(3). <https://doi.org/10.3390/educsci14030295>
- Tišma, S., Mileusnić Škrčić, M., Maleković, S., Jelinčić, D. A., & Keser, I. (2024). Empowering Innovation: Advancing Social Entrepreneurship Policies in Croatia. *Sustainability (Switzerland)*, 16(15). <https://doi.org/10.3390/su16156650>

- Toledano, N. (2018). Promoting Ethical Reflection in the Teaching of Social Entrepreneurship: A Proposal Using Religious Parables. *Journal of Business Ethics*, 164(1), 115–132. <https://doi.org/10.1007/s10551-018-4077-x>
- Tracey, P., & Phillips, N. (2007). The distinctive challenge of educating social entrepreneurs: A postscript and rejoinder to the special issue on entrepreneurship education. *Academy of Management Learning and Education*, 6(2), 264–271. <https://doi.org/10.5465/AMLE.2007.25223465>
- Tsarkos, A. (2024). Social innovation in elementary education: Shaping the future with inclusive and technologically advanced strategies. In *Social Innovations in Education, Environment, and Healthcare*. <https://doi.org/10.4018/979-8-3693-2569-8.ch002>
- Vázquez-Parra, J. C., García-González, A., & Ramírez-Montoya, M. S. (2022). Ethical education and its impact on the perceived development of social entrepreneurship competency. *Higher Education, Skills and Work-Based Learning*, 12(2), 369–383. <https://doi.org/10.1108/HESWBL-01-2021-0012>
- Ver Steeg, J. (2022). Anatomy of entrepreneurship: Using key competencies to drive social capital acquisition and develop social entrepreneurship practices in MBA education. *International Journal of Management Education*, 20(3), 100661. <https://doi.org/10.1016/j.ijme.2022.100661>
- Wahid, H. A., Rahman, R. A., Mustaffa, W. S. W., Ahmad, N. L., Ramdan, M. R., & Muslimat, A. M. (2024). Best Social Entrepreneurship Teaching and Learning Strategies for Promoting Students' Social Entrepreneurial Minds: A Scoping Review. *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research*, 23(3), 23–47. <https://doi.org/10.26803/ijlter.23.3.2>
- Wildmannová, M. (2017). Barriers and potential challenges in the development of social businesses in the Czech Republic. *Scientific Papers of the University of Pardubice, Series D: Faculty of Economics and Administration*, 24(40), 234–243.
- Xiang, J., & Zhang, Y. (2022). Untying Moral Efficacy and Meaningfulness in Promoting Students' Social Entrepreneurial Intentions: The Mediating Role of Positive Reciprocity. *Frontiers in Psychology*, 13. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.915725>